

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΕΝΑ ΒΙΒΛΙΟ ΓΙΑ ΜΙΑ ΖΩΗ

Με αφορμή το θέμα της φιλιαναγνωσίας και του βιβλίου, που έπεσε φέτος στο μάθημα της Εκθεσης στις Πανελλαδικές Εξετάσεις, ζητήσαμε από ανθρώπους του πολιτισμού να θυμηθούν τα βιβλία που άλλαξαν την οπτική τους μέσα στη ζωή

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΜΑΙΡΗ ΑΔΑΜΟΠΟΥΛΟΥ, ΖΩΗ ΛΙΑΚΑ, ΔΙΟΝΥΣΙΑ ΜΑΡΙΝΟΥ, ΕΦΗ ΦΑΛΙΔΑ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΝΙΑΡΡΟΣ

ηθοποιός

«Η αβάστακτη ελαφρότητα του είναι»

Το βιβλίο που μου άλλαξε την εικόνα για τη ζωή ήταν «Η αβάστακτη ελαφρότητα του είναι» του Μίλαν Κούντερα, γιατί έχει μέσα του την έννοια του κιτς. Ως τότε είχα στο μυαλό μου μια εντελώς διαφορετική εικόνα για το τι είναι κιτς. Διαβάζοντάς το ανακάλυψα ότι το κιτς αναφέρεται σε σκηνές βαθιά ριζωμένες στη

μνήμη όλων των ανθρώπων. Κιτς είναι η εικόνα από το παραμύθι «Το κοριτσάκι με τα σπέρτα» όπου η μικρή κρυώνει, έχει χιόνι έξω, ανάβει τα σπέρτα για να ζεσταθεί κι εμείς που τη βλέπουμε συγκινούμαστε. Αυτό το ότι μας προκαλεί συγκίνηση είναι κιτς. Οπότε αντίστοιχα όλα αυτά τα συναισθήματα που είναι παγκόσμια και καθολικά είναι μια κιτς

κατάσταση που μας ενώνει. Και είναι συμβολική ίσως αλλά σε βαθμό που σου χτυπάει αισθητικά μια τέτοια εικόνα. Αυτή η λειτουργία είναι αντίστοιχη και στο θέατρο, όχι μόνο με την αρνητική αλλά και με τη θετική χροιά.

Weekend
Πρώτα

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΟΥ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΟΥΛΓΕΡΙΔΗΣ

ΑΡΗΣ ΜΠΙΝΙΑΡΗΣ

ηθοποιός, σκηνοθέτης

Το «Θείο τραγί» του Σκαρίμπα

Το βιβλίο που ξεχωρίζω είναι «Το Θείο Τραγί» του Γιάννη Σκαρίμπα. Θίγει το ζήτημα των συνεπειών που έχει ο καθωσπρεπισμός και ο δογματισμός. Τίποτα δεν μπορεί να δημιουργηθεί μέσα σε μια κατάσταση δογματική και αποστειρωμένη συναισθηματικά, καμία γόνιμη διαδικασία δεν μπορεί να υπάρξει. Το βιβλίο με το δικό του τρόπο είναι ένας ύμνος στο διονυσιακό στοιχείο, στο ζωηφόρο και ζωογόνο εκείνο στοιχείο που ενεργοποιείται όταν αποδεχόμαστε το σύνολο των συναισθημάτων και των ψυχικών μας περιοχών, όταν δηλαδή αποδεχόμαστε τόσο τις «καθαρές» όσο και τις «βρόμικες» γειτονίες της ψυχής μας. Κυκλοφορούν ξέρεις μέσα μας όλα τα ζώα του δάσους, οπότε το θέμα είναι ποιο ζώο επιλέγουμε να θρέψουμε κάθε φορά. Το «Θείο τραγί» τελικά κάνει μία «επίθεση» στον κατακερματισμό του εαυτού, της ψυχής, των διαθέσεων και υμνεί τον ερωτισμό, τη δημιουργία και την ελευθερία.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΑΡΛΟΥ

ηθοποιός, σκηνοθέτης, καλλιτεχνικός διευθυντής
Θεάτρου Πορεία

Το «Εμβατήριο Ραντέσκου»

Στο μυαλό μου έχω «Το εμβατήριο Ραντέσκου» του Γιόζεφ Ροτ. Αφορά την πτώση της αυστρο-ουγγρικής αυτοκρατορίας μέσα από τα μάτια της προσωπικής ιστορίας του ίδιου του Ροτ. Όπως πάντα αυτά τα τέλη όπως και στον «Βυσινόκηπο» είναι τα τέλη μιας ολόκληρης εποχής. Ο κομμουνισμός έρχεται για να ολοκληρώσει κάτι το οποίο ήταν ήδη σε παρακμή και δίνει ένα τελειωτικό χτύπημα. Ο τίτλος είναι παρμένος από το εμβατήριο του Γιόχαν Στράους, το οποίο το συνέθεσε προς τιμήν του αυστριακού στρατάρχη Γιόζεφ Ραντέσκου. Είναι η ιστορία μιας οικογένειας από παππού έως εγγονό. Είναι μια οικογενέεια στρατιωτικών παλιάς κοπής, οι οποίοι υπηρετούν με τυφλή πίστη τον αυτοκράτορα της Αυστροουγγαρίας Φραγκίσκο-Ιωσήφ. Σταδικά αποσυντίθεται η αυτοκρατορία των Αψβούργων και φυσικά καταλύεται με τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Αφηγείται ένας απλός στρατιώτης από τη Σλοβενία, ο οποίος σώζει τη ζωή του αυτοκράτορα και του απονέμουν τίτλο ευγενείας. Στο σχολικό βιβλίο του γιου του,

«Ο Οδυσσέας και οι Σειρήνες»,
πίνakas του
Τζον Γουίλιαμ
Γουστερχάουζ

διαβάζει μία αφήγηση του γεγονότος που απέχει από την πραγματικότητα. Ενώ τον παρουσιάζουν σαν έναν ήρωα που κατάφερε να σώσει τον αυτοκράτορα από τον θάνατο σε μια μάχη, στην πραγματικότητα ήταν πολύ πιο ταπεινό. Αλλά ο ίδιος γίνεται ιππότης της αλήθειας και διαμαρτύρεται για την ανακρίβεια του πώς είχε αποδοθεί αυτός ο τίτλος κι αποτρέπει τον γιο του από το να γίνει στρατιωτικός. Ο γιος γίνεται έπαρχος και το μυθιστόρημα παρουσιάζει τη ζωή του γιου, τις σχέσεις του με τον δικό του γιο. Το θέμα είναι η πορεία του εγγονού λοιπόν, η σχέση του με τον υπηρέτη του, η ζωή στον στρατό που βρίσκεται σε αποσύνθεση. Μέσα από τα μάτια του βλέπουμε όλη την αποσύνθεση της αυτοκρατορίας και της αμφισβήτησης μιας τάξης πραγμάτων που προδικάζουν

Ο Γιόζεφ Ροτ (1894 - 1939)

τον θάνατο. Τελικά ο Καρλ Γιόζεφ με τον οποίο ταυτίζεται ο συγγραφέας βγάζει τη στρατιωτική στολή και προτιμάει να γίνει αγρότης. Δεν μπορεί ν' αντισταθεί στο ποτάμι που έρχεται και όπως ο παππούς του κάποτε συνειδητοποίησε ότι δεν ήταν αυτός που έσωσε τον αυτοκράτορα, έτσι κι ο ίδιος αντιλαμβάνεται ότι δεν μπορεί να γίνει στρατιωτικός και να ανταποκριθεί στον ρόλο. Πρόκειται για ένα πολύ ευαίσθητο και προσωπικό ύφος στο κείμενο που το αποδίδει θαυμάσια και η μετάφραση. Το έργο μου μιλάει γιατί είναι ένα πολύ σημαντικό κομμάτι της ιστορίας του 20ού αιώνα κι εν πολλοίς είναι η αλλαγή μιας ολόκληρης εποχής. Το πέρασμα σε μια άλλη εποχή ιδωμένο μέσα από την πολύ προσωπική ιστορία ενός ανθρώπου και νομίζω ότι αυτό είναι το όλο ζήτημα στην τέχνη. Πώς να μπορέσεις να μιλήσεις προσωπικά για κάτι το οποίο μπορεί να είναι η ιστορία ολόκληρου του αιώνα ή η σύγχρονη ιστορία. Αλλά το πώς θα γίνεις προσωπικός είναι πάρα πολύ σπουδαίο ζήτημα και ο Γιόζεφ Ροτ που περιέργως

είναι ένας από τους σημαντικότερους συγγραφείς του 20ού αιώνα παγκοσμίως στην Ελλάδα δεν έχει καταγραφεί ως τέτοιος. Για μένα είναι πάρα πολύ σπουδαίος και η μετάφραση του έργου από τη Μαρία Αγγελίδου («Αγρα») και τον Δημήτρη Δημοκίδη («Ροές») είναι εξαιρετική.

ΝΙΚΟΣ ΔΑΒΒΕΤΑΣ

συγγραφέας

«Αναζητώντας τον χαμένο χρόνο»

Για κάθε επαρκή αναγνώστη έρχεται κάποτε η ώρα (νυχτερινή υποθέτω) που θα τον πάρει από το χέρι ο μικρός Μαρσέλ για να τον συνοδεύσει από την ενήλικη αγριότητα στην αθωότητα της παιδικής ηλικίας και το αντίστροφο, πολλές φορές, μέσα σε λίγες αράδες. Ένα διαρκές πάνω-κάτω, «Αναζητώντας τον χαμένο χρόνο», αυτόν που φεύγει και χάνεται σαν την άμμο μέσα από τα δάχτυλά μας. Δεν ξέρω κατά πόσο το μεγαλόπνοο έργο του Μαρσέλ Προυστ μου άλλαξε τη ζωή – μεταξύ μας δεν πιστεύω ότι τα βιβλία κρύβουν τόσο μεγάλη δύναμη –, με βοήθησε όμως να «διαβάσω» καλύτερα τον εαυτό μου σε δύσκολες στιγμές και να εκφράσω με μεγαλύτερη ακρίβεια τα συναισθήματά μου ή ακόμη, γιατί όχι, και να τα κρύψω, επιλέγοντας λέξεις αδιαφανείς. Το κυριότερο όμως, μου τόνωσε τη συγγραφική μου αυτοπεποίθηση περιγράφοντας εξαντλητικά τον ιδανικό μυθιστοριογράφο (Μπεργκότ) αυτόν που «παύοντας ξαφνικά να ζει αποκλειστικά για τον εαυτό του κάνει την προσωπικότητά του σαν έναν καθρέφτη, έτσι ώστε η ζωή, όσο μέτρια κι αν είναι, από άποψη κοσμική ή πνευματική, να καθρεφτίζεται καθαρά».

ΧΡΗΣΤΟΣ ΧΡΥΣΟΠΟΥΛΟΣ

συγγραφέας

Τα βιβλία του Μάσιμο Ρεκαλκάτι

Υπάρχουν κάποιες αναγνώσεις που επιτέλεσαν καθοριστικό ρόλο στο πώς κατέληξα να σκέφτομαι και να πράττω σε διαφορετικές στιγμές του βίου. Συχνά η συνειδητοποίηση αυτή προέκυψε a posteriori, τα βιβλία επιδρούν υποδόρια, δίχως να το καταλαβαίνεις. Είναι κι αυτή μια απόδειξη της εξουσίας τους. Στο παρελθόν, αυτή τη θέση του μεταφορικού liber vitae κατέλαβαν για διαφορετικούς (συχνά έμμεσους) λόγους, το έργο του Μπόρχες, ο «Ροβινσώνας Κρούσος», η ποίηση

της Λώρας Ράιντινγκ Τζάκσον. Τα σημαντικότερα βιβλία αλληλεπιδρούν και συνάπτονται με τη ζωή ως εκπλήξεις. Για αυτή την τελευταία ιδιότητα, επιλέγω σε αυτό το σημείωμα την ανάγνωση που έπαιξε καθοριστικότερο ρόλο πρόσφατα, στην σημερινή μου ζωή. Πρόκειται για το έργο του ψυχαναλυτή Μάσιμο Ρεκαλκάτι που συμπληρώνουν τα βιβλία «Το σύνδρομο του Τηλέμαχου» και «Τα χέρια της μητέρας». Λογοτεχνία και ψυχανάλυση σε άρρηκτο δεσμό – το έργο του Ρεκαλκάτι έχει ουμανιστική διάσταση επειδή αφορά άμεσα όλους μας διδάσκοντας το προφανές: να καθιστούμε πρωταρχική αξία την αυτοσυστασία του Άλλου (και του εαυτού μας), να μη χειραγωγούμε, να επιθυμούμε. Και το σημαντικότερο: να μάθουμε να απουσιάζουμε. Τέλος, να αναγνωρίζουμε και να συγχωρούμε όσους, όλα ετούτα, δεν τα έπραξαν όταν βρεθήκαμε υπό τη δική τους εξουσία.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΛΙΓΝΑΔΗΣ

μειαφραστής - εκπαιδευτικός

Το «Εν Λευκώ» του Ελύτη

«ὁδὸς ἄνω κάτω μία καὶ ὡτή» (Ἡράκλειτος)

Ὁ λόγος που συχνά και επίμονα υπεισέρχεται στους στοχασμούς μου, ὁ λόγος τὸν ὁποῖο τὰ τελευταῖα εἴκοσι (περίπου) χρόνια δὲν παύω νὰ ἐπισκέπτομαι, νὰ ἰδιοποιῶμαι, εἶναι ὁ λόγος τοῦ Ἐλύτη στὸ Ἐν Λευκῷ (Ἰκαρος 1992). Λόγος «πατερικός», ἀποκαλυπτικός, ἀπολυτρωτικός· μὲ μιὰ λέξη, σοφός. Πρόκειται γιὰ τὴν προσωπική μου «Βίβλο» τῆς ἀληθείας· τὸ δικό μου «Εὐαγγέλιο» ποιητικῆς (ἐν εὐρείᾳ ἐννοίᾳ) ἀσκητικῆς· τὸ ἰδιωτικό μου «ἐγχειρίδιο ἐπιβίωσης» σὲ ἕναν κόσμο (ἐσωτερικό) ποὺ μάχεται καθημερινὰ νὰ συμφιλῶσει ὁδοὺς ἐναντίους. Ἡ ὕβριδική μορφή τοῦ λόγου, μεταξὺ δοκιμίου καὶ ποιήματος (συντεταγμένου σὲ πεζὸ λόγο), ἰσορροπεῖ (ἢ, μάλλον, κλυδωνίζεται) στὴν ὀριογραμμὴ δύο διακριτῶν ἀλληγορικῶν κόσμων: μεταξὺ στεριᾶς καὶ θάλασσας· πραγματικότητας καὶ ποίησης· νόησης καὶ φαντασίας. Στὸ τρίτο μέρος τοῦ βιβλίου ὁ λόγος ἀνοίγει πανιὰ καὶ ἐξομολογεῖται, ἀποκαλύπτει συνταρακτικὲς ἀλήθειες τοῦ μυστικοῦ ταξιδιοῦ· πὼς τὰ στοιχεῖα τῆς φύσης (φῶς-ἄερας-νερό) καὶ τοῦ ναυτικοῦ οἱ «πάντα ἄγρυπνες» αἰσθήσεις ὀρίζουν τοῦ καραβιοῦ τὴν πλεύση καὶ πορεία. Λόγια θησαυροί, βγαλμένα ἀπὸ βιώματα πολυπλάγχτου ἀνδρὸς «θαλασσινού»· λόγια Ἡρακλείτειας πνοῆς ὅπως αὐτό: «δὲν γίνεται ἄλλιως, ἢ θά'σαι ὀλιγαρκῆς στὰ ὑλικά σου ἀγαθὰ ἢ θά'σαι ὀλιγαρκῆς στὰ βιωματά σου». Ἡ ἀσκητικὴ τῆς ἐν λευκῷ πορείας δὲς ἱερὸ μου προκαλεῖ· ἰδίως σὰν νιώθω ποὺ ὑπολείπομαι τῆς δεινότητος ἐνὸς Ὀδυσσεά.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΩΤΑΚΗΣ

συγγραφέας

Η «Σκάλα» του Σωκράτη Καψάσκη

«Η Σκάλα» είναι ένα μικρό σε έκταση κείμενο που γράφτηκε το 1988 από τον – κυρίως γνωστό ως σκηνοθέτη – ωκράτη Καψάσκη.

Πρόκειται στην ουσία για ένα ποιητικό αφήγημα, το οποίο περιγράφει την πορεία ενός ανθρώπου, κατεβαίνοντας μια σκάλα. Το βιβλιαράκι αυτό μου το δώρισε πριν πολλά χρόνια ο ομότεχνός μου και αγαπημένος φίλος Βαγγέλης Χατζηγιαννίδης και έμελλε να αποτελέσει το πιο καθοριστικό λογοτεχνικό έργο για μένα μέχρι σήμερα. Και δεν αναφέρομαι αναγκαστικά στην τεχνική και τις ποιητικές αρετές του Σωκράτη Καψάσκη, οι οποίες ωστόσο είναι αδιαμφισβήτητες, αλλά κυρίως στην απόλυτη ταύτιση αυτού του Έργου με τη δική μου λογοτεχνική ψυχοσύνθεση, ήταν μια στιγμή αποκάλυψης και μεγάλης συγκίνησης. «Είδα μέσα στο όνειρό μου πως κατέβαινα μια σκάλα/ δεν ήμουν μόνος/ Είμαστε κι άλλοι πολλοί στα σκαλοπάτια». «Η Σκάλα» άγγιξε μια ευαίσθητη χορδή μέσα μου, θα έλεγα ότι μετατόπισε και το δικό μου λογοτεχνικό βάρος και άνοιξε ένα παράθυρο που πριν παρέμενε κλειστό. «Και μέναμε ο ένας πλάι στον άλλο, πίσω από τον άλλο, μπρος από τον άλλο, σε ένα βαθύ σκοτάδι» «θα 'λεγε κανείς, σε μια θέση αναμονής, που όμως τώρα ξέραμε πως δεν περιμέναμε τίποτα». Και στην περίπτωση μου, αυτό το βιβλίο πέτυχε ένα θαύμα, από εκείνα τα θαύματα που μόνο η Τέχνη μπορεί να πετύχει, να αλλάξει ένα ολόκληρο κομμάτι της ζωής μου.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΡΟΡΗΣ

ζωγράφος

Τα ομηρικά έπη

Αμφιταλαντεύτηκα πολύ για να καταλήξω κάπου. Δεν είναι καθόλου εύκολο αυτό που ζητήθηκε. Ποιο βιβλίο αγαπάς περισσότερο; Ποιο σε καθόρισε, σε συγκλόνισε, σε σημάδεψε; Μα είναι ένα; Είναι πολλά και σημαντικότερα όλα. Πώς να αφήσεις έξω τις τραγωδίες του Σαίξπηρ; Τον Ντοστογιέφσκι, τον Τολστόι, τον Φλομπέρ, τον Προυστ, τον Νουζίλ, τον Μπροκ; Όλα τα βιβλία ενστάλαξαν κάτι. Αφησαν ισχυρό αποτύπωμα. Αλλά πρέπει να επιλέξω. Και δεν μπορώ να προσπεράσω τον Όμηρο. Την «Ιλιάδα» και την «Οδύσσεια». Τα έχω διαβάσει δύο φορές εν συνόλω κι αρκετές φορές ακόμη αποσπασματικά. Πέρυσι ακόμη διάβασα ξανά τις ραψωδίες Ψ και Ω της Ιλιάδας. Αθλα επί Πατρόκλω και Εκτορος λύτρα. Τραγικές και οι δύο. Τι να πρωτοθαυμάσεις; Την πρώτη φορά που διάβασα την «Ιλιάδα» ήταν στη Β' Γυμνασίου. Είχαμε μάθημα το ποίημα σε μετάφραση Καζαντζάκη - Κακριδή και μετά την «Οδύσσεια». Από τότε θυμάμαι την ένταση της ολέθριας τιμωρίας στη μνηστοπροκτονία. Ξαναδιάβασα τα έργα μεγάλος πια, 35 χρονών, στις μεταφράσεις Αλέξανδρου Πάλλη και Κομνηνού Κακριδή την «Ιλιάδα», αλλά άρχισα και αγόραζα την «Οδύσσεια» σε μετάφραση Μαρωνίτη ραψωδία - ραψωδία από τις θαυμάσιες εκδόσεις Στιγμή. Τότε με συγκλόνισαν οι ανθρώπινες διαστάσεις των ηρώων. Η συνομιλία Εκτορος - Ανδρομάχης. Η αναγνώριση του Οδυσσέως. Η ταπεινή και

μεγαλειώδης επίσκεψη με σκοπό την ικεσία του Πριάμου στη σκηνή του Αχιλλέως. Η Νέκυια. Ο Ελπίνωρ. Η μεταφορά του νεκρού Σαρπηδόνοσ από τα αδελφια Υπνο και Θάνατο, την οποία τόσο αριστουργηματικά αναπαρασταίνει ο κρατήρ του Ευφρονίου. Βιβλία θεμελιώδη και ανεξάντλητα. Υψηλή ποίηση που προσφέρει κάθαρση από κάθε μετριότητα.

ΝΟΤΗΣ ΜΑΥΡΟΥΔΗΣ

συνθέτης

Μυριβήλης και Διδώ Σωτηρίου

Τη γοητεία ενός βιβλίου την ανακάλυψα αργά και όχι στην παιδική μου ηλικία. Δεν έζησα ως παιδί σε ένα περιβάλλον που ευνοούσε κάτι τέτοιο, παρ' όλο που οι γονείς ήταν άνθρωποι καλού γούστου και σχετικά φιλότεχνοι, μέσα όμως σε ένα προσφυγικό περιβάλλον, σε μια εποχή δύσκολη πολιτικά και κοινωνικά. Σε εκείνη την περίοδο, στα 13 μου χρόνια, ξεκίνησα να μελετάω κλασική κιθάρα, στην οποία και αφιερώθηκα. Την αφορμή να ξεκινήσω και την ανάγνωση βιβλίων τη βρήκα στην εφηβεία, κατά την ένταξή μου στην προδικτατορική ΕΔΑ και στην τότε Αριστερά, στην οποία γνώρισα και άλλους παλαιούς συντρόφους, που το βιβλίο και η μάθηση ήταν σε προτεραιότητα.

Η ίδια η μουσική, εξάλλου με ώθησε στην ανάγνωση για να μάθω γύρω από θέματα της ζωής που χρησιμεύουν, όπως η Ιστορία και τα μυθιστορήματα της εποχής. Σε εκείνη την περίοδο, έπεσε στα χέρια μου το «Η ζωή εν τάφω» του Στράτη Μυριβήλη, με τον Αντώνη Κωστούλα και τις επιστολές του μέσα στο γεμάτο φρίκη σκηνικό του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Αυτή η αντιμιλιταριστική αφήγηση στο πεζογράφημα, με συγκλόνισε! Το ίδιο όπως το «Ματωμένα χώματα» της Διδώς Σωτηρίου, με ανάγλυφη την καταστροφή της Μικράς Ασίας, την αιχμαλωσία και την προσφυγιά. Ένα βιβλίο που με ταύτισε με την πορεία, τα βάσανα και των δικών μου γονιών, που ξεριζώθηκαν το 1922· ένιωσα ότι βίωνα κι εγώ το δράμα εκείνο, το οποίο με αφύπνισε από τη νεανική μου... ραστώνη και μου έθεσε το διαχρονικό αίτημα, τη διαχρονική επιθυμία για έναν κόσμο δικαιότερο και καλύτερο... Τα βιβλία που με βοήθησαν να ορίσω κάπως τους ορίζοντές μου και να φτιάξω μια σχετικά σταθερή πυξίδα, ώστε να μη χάνομαι σε δρόμους αόριστους και θολούς, ήταν πολλά και δεν μπορώ να τα απαριθμήσω. Μέσα στις τόσες εκατοντάδες παρτιτούρες μουσικής που ήμουν υποχρεωμένος να μελετήσω, διάβασα και βιβλία μέσα από τα οποία ένιωσα πως κέρδισα γνώση και συνείδηση... Δεν μπορώ να ισχυριστώ πως είμαι και ο πιο... διαβαστερός άνθρωπος· γνωρίζω όμως τη δύναμη που «κρύβεται» σε ένα λογοτεχνικό ανάγνωσμα. Οντως· είναι ικανό να σου αναβαθμίσει το πνεύμα και τη ζωή...

ΑΓΑΘΗ ΔΗΜΗΤΡΟΥΚΑ

συγγραφέας

Σελίδες από «Καραμαζώφ» και «Δον Κιχώτη»

Συγκεκριμένες σελίδες από δύο βιβλία με καθόρισαν. Το πρώτο είναι από τους «Αδελφούς Καραμαζώφ» του Φιόντορ Ντοστογιέφσκι. Αναφέρομαι στη στιγμή που ο ορθόδοξος ιερομόναχος Στάρετς Ζωσιμά μιλάει στον Αλιόσα και του εξηγεί για τον αδερφό του πως εκείνος ήταν άγιος. Του αναλύει δηλαδή τι είναι η αγάπη του Θεού. Δεν είναι μόνο αυτά που αναφέρει στον λόγο του προς τον Αλιόσα, είναι κι εκείνα που υπονοεί με τη στάση του. Σ' αυτό το σημείο ο καθένας μπορεί να ταυτιστεί και να ονειρευτεί ότι έχει στη ζωή του έναν τόσο σημαντικό καθοδηγητή όπως ήταν ο Στάρετς Ζωσιμά. Οτι έχει το πρό- νόμιο να ακούει τόσο όμορφα πράγματα. Αυτό το σημείο του βιβλίου του λειτούργησε στη ζωή μου παρηγορητικά διότι έπεφτα συχνά σε πολύ βαθιές μελαγχολίες. Όταν πήγαινα να διεκδικήσω το δίκιο μου, έκανα το άδικο δικό μου. Το άλλο βιβλίο το οποίο με έχει επηρεάσει είναι ο «Δον Κιχώτης». Μπορώ να πω ότι αυτό το βιβλίο – που κατά την άποψή μου είναι ένα καθαρά ποιητικό έργο – έγινε το βιβλίο της ζωής μου. Ξεχωρίζω τις τελευταίες του σελίδες. Εκεί ο δηλαδή που ο Δον Κιχώτης συνέρχεται από την τρέλα του. Αλλωστε ήταν αμαρτία ο ήρωας του συγγραφέα που είχε σαλεμένο

μυαλό να πεθάνει έτσι. Εδώ να πω ότι σε κανένα σημείο του βιβλίου ο Θερβάντες δεν τον χαρακτηρίζει τρελό, παρά μόνο σαλεμένο. Μόνο έτσι θα μπορούσε εκείνη την εποχή να πει τις αλήθειες που ήθελε, διαφορετικά θα κινδύνευε από την Ιερά Εξέταση. Ήταν όμως όπως είπα και αντιχριστιανικό να πεθάνει κανείς, χωρίς να έχει τα λογικά του. Επρεπε να περάσει στον άλλο κόσμο, έχοντας σώας τας φρένας. Σ' αυτό το σημείο λοιπόν που ο Δον Κιχώτης που ανακαλύπτει την πραγματικότητα, λειτούργησε στη ζωή μου θεραπευτικά.

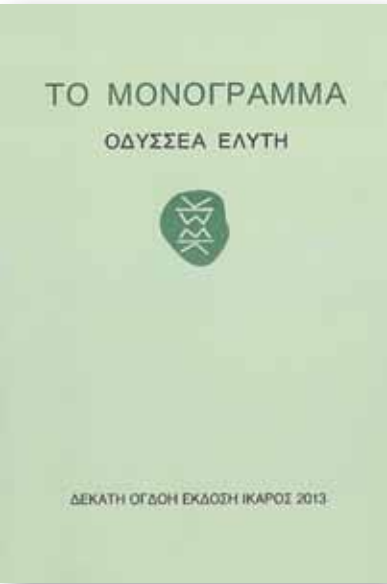

ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΑΤΖΗΝΑΣΙΟΣ

συνθέτης

Το «Μονόγραμμα» του Ελύτη

Ο χρόνος μου για διάβασμα ήταν πάντα περιορισμένος εξαιτίας της μελέτης που απαιτούσε η μουσική και βέβαια η σύνθεση. Στα

αναγνωσματά μου πρωταγωνιστούσε η ποίηση. Το έργο που αναμφισβήτητα είχε την πρωτοκαθεδρία σε αυτά είναι το «Μονόγραμμα» του Οδυσσέα Ελύτη. Το κράτησα για πρώτη φορά στα χέρια μου το 1986 και με συγκίνησε βαθιά, με συνεπύρε. Δεν κατάφερα να ξεφύγω ποτέ από αυτό. Το μελοποίησα και το παίζω στις συναυλίες μου, έστω και αν δεν έχει ποτέ ηχογραφηθεί. Υπήρξα

τυχερός γιατί ήρθε μια μέρα στο σπίτι μου ο Οδυσσέας Ελύτης – όταν πια είχα ολοκληρώσει τη σύνθεση – μαζί με τον Πατισιφά και του παρουσίασα τη μελοποίηση του έργου του.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΛΑΜΠΡΙΝΟΥΔΑΚΗΣ

αρχαιολόγος, ομότιμος καθηγητής Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

«Οι επιδημίες κατά την αρχαιότητα και τον Μεσαίωνα»

Ελεύθερος χρόνος κατά την περίοδο της καραντίνας; Οχι βέβαια, αλλά πρόκληση – παράλληλα με την ευκαιρία για εκπλήρωση καθυστερημένων συγγραφικών υποχρεώσεων – να αναζητήσω, ως ιστορικός – γιατί και ο αρχαιολόγος ιστορία κάνει – παρόμοιες καταστάσεις πανδημίας στο παρελθόν και να κερδίσω γνωστικά και ψυχικά από την εμπειρία που η μνήμη τους προσφέρει. Μια και η πρόσβαση σε βιβλία έξω από το σπίτι ήταν δύσκολη έως αδύνατη, κατέφυγα σε έναν τόμο επιστημονικών εργασιών που έχω σπίτι μου και που παρουσιάσθηκαν το 2001 σε Στρογγυλή Τράπεζα στο Πανεπιστήμιο της Reims. Ο τίτλος: Αέρας, μιάσματα και μόλυνση: Οι επιδημίες κατά την αρχαιότητα και τον Μεσαίωνα (η μετάφραση από τα γαλλικά δική μου). Εκδότης η Sylvie Bazain-Tacchella. Διατρέχοντας το βιβλίο εστίασα το ενδιαφέρον μου στην εργασία της V. Boudon «Ο Γαλνός και ο λοιμός των Αντωνίνων», διαπιστώντας ότι η πανδημία (ευλογιά μάλλον ή ιλαρά) που έπληξε το 165-180 μ.Χ. ολόκληρο τον ρωμαϊκό κόσμο παρουσιάζει πολλά κοινά με τη σημερινή υγειονομική κρίση: Η επιδημία ξεκίνησε από την Ανατολή, πιθανότατα από την Κίνα, και εξαπλώθηκε σε όλη την Αυτοκρατορία. Θεωρείται ότι βρήκε παρθένο πληθυσμό και γι' αυτό χτύπησε με μεγάλη τοξικότητα. Η ασθένεια, με συμπτώματα πυρετό, πονόλαιμο, βήχα, διάρροια και εξανθήματα, εξελισσόταν σε δύο εβδομάδες. Οι θάνατοι στη Ρώμη μόνο μπορούσαν να φθάσουν τις 2.000 την ημέρα και ο συνολικός αριθμός των θυμάτων της επιδημίας

υπολογίζεται σε 60 εκατομμύρια. Οι επιπτώσεις του λοιμού ήταν οικονομικές (λιγότερο εργατικό δυναμικό, λιγότερη παραγωγή και εμπόριο) και κοινωνικές, που πυροδότησαν τον μετασχηματισμό του ρωμαϊκού κράτους και συνέβαλαν στην άνοδο του χριστιανισμού. Αραγε η σύγχρονη κρίση θα βοηθήσει την καλύτερη συνεννόηση και την ηθική των λαών της Οικουμένης; Απομένει να το δούμε.

ΝΙΝΑ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

εικαστική καλλιέχνις

Μαργκερίτ Γιουρσενάρ

Το βιβλίο που σηματοδότησε την αρχή της συνειδητής επιλογής και απόλαυσης της ανάγνωσης ήταν το πρώτο βιβλίο που ζήτησα από τους γονείς μου, οι «Μικρές Κυρίες» της Αλκοτ. Το ζήτησα από την περιγραφή του και μόνο, από το εξώφυλλό του κιόλας. Αργότερα, στην εφηβεία μου, τα «Ψάθινα Καπέλα», της Μαργαρίτας Λυμπεράκη. Από αυτή την περίοδο όμως, ακόμα και σήμερα είναι έντονα στο μυαλό μου ως αίσθηση και ως εικονοποιία τα «Πασχαλινά διηγήματα» του Παπαδιαμάντη. Επειτα, ο «Εραστής» της Ντυράς, τα «Κύματα» της Βιρτζίνια Γουλφ, μαζί με την ποίηση του Οδ. Ελύτη. Το ποίημα «Rhapsody on a Windy Night» του Τ.Σ. Ελιοτ συνήθιζα να το απαγγέλλω από μέσα μου όταν περπατούσα στον δρόμο, σαν μάντρα. Στη συνέχεια, λάτρεψα τον Κορτάσαρ με το «Όλες οι φωτιές, η φωτιά». Θεωρώ όμως τελικά ότι το βιβλίο που περισσότερο άλλαξε την εικόνα μου για τη ζωή είναι το «Σαν το νερό που κυλάει», της Μαργκερίτ Γιουρσενάρ, επειδή με βοήθησε να ανακαλύψω μία σχεδόν σωματική, αισθησιακή διάσταση της ανάγνωσης, όπου το βλέμμα δικαιούται άλλοτε να καϊδεύει τις λέξεις και άλλοτε να καταβυθίζεται στο κείμενο. Μία ανάγνωση που καθόρισε σε μεγάλο βαθμό και την εικαστική μου δουλειά.

ΟΡΦΕΑΣ ΠΕΡΙΔΗΣ

τραγουδοποιός

Ντε Κούνις, Σκαρίμπας, Μάρκες

Το πρώτο βιβλίο που εντυπώθηκε βαθιά μέσα μου είναι «οι εξομολογήσεις ενός άγγλου οπισφάγου», του Τόμας ντε Κούνις (εκδόσεις Εστία). Το διάβασα πριν από περίπου 20 χρόνια. Αναφέρεται 35 χρόνια πριν από το Φρόνιτ στο ασυνείδητο και περιγράφει την παιδική του ηλικία. Δεν έχει καμία σημασία αν είναι η πρώτη, η δεύτερη καταγραφή ενός ανθρώπου που προσπαθεί να κόψει το όπιο, από το οποίο εξαρτηθεί και τυχαία. Σημασία έχει ότι οι περιγραφές και η βαθιά ανάλυση του εαυτού

Ο Ουμπέρτο Εκο (1932 - 2016)

του, έτσι όπως καταγράφονται μέσα στο ημερολόγιο που κρατάει, έχουν τεράστια λογοτεχνική αξία. Η επιστροφή του στην παιδική ηλικία και οι συνεχείς αναφορές του προς τα εκεί, ανακάλυψα ότι με αφορούν – και θα με αφορούν πάντα. Η ανάγνωση αυτού του βιβλίου με οδήγησε στο να γράψω το τραγούδι που έχει τίτλο «Ένα μικρό παιδί σε ακολουθάει». Το δεύτερο βιβλίο είναι το «Θείο τραγί» του Γιάννη Σκαρίμπα – γράφτηκε το 1931 και κυκλοφόρησε το 1933 (εκδόσεις Νεφέλη) – το οποίο θεωρείται προπομπός του on the road μυθιστορήματος, που ξεπήδησε στην Αμερική τις αρχές της δεκαετίας του 1950. Αναφέρεται σε έναν ήρωα, ο οποίος σε όλο το βιβλίο περπατάει, φεύγει δηλαδή. Από την ανάγνωση του συγκεκριμένου διηγήματος προέκυψε «Το ατελείωτο τραγούδι». Το τρίτο βιβλίο που ξεχωρίζω από τα αναγνώσματά μου είναι τα «100 χρόνια μοναξιάς» του Γκαμπριέλ Γκαρσία Μάρκες και το θεωρώ το πιο τρελό βιβλίο που έχω διαβάσει.

ΑΚΥΛΛΑΣ ΚΑΡΑΖΗΣΗΣ

ηθοποιός

Ο «Χάκλμπερι Φιν»

«Το όνομά μου είναι Χάκλμπερι Φιν. Οι φίλοι μου με φωνάζουν Χακ. Είμαι δεκατεσσάρων χρονών». Μ' αυτές τις φράσεις αρχίζει το μυθιστόρημα της ζωής μου. Δεν θα μαρτυρήσω τον τίτλο. Στο εξώφυλλο του ο Χακ καθιστός με την πλάτη σ' ένα δέντρο καπνίζει πίπα παρέα με τον φυγάδα μαύρο σκλάβο Τζιμ. Πού; Μα σ' ένα νησάκι στη μέση του Μισισιππί το 1846. Εκεί ζει ο Χακ. Χωρίς οικογένεια, χωρίς σχολείο, με μόνη παρέα τον Τζιμ, τον Τομ Σόγερ και μια σχεδία. Η Αναρχική Δημοκρατία των Παιδιών. Οι ενήλικοι είναι μόνον δουλέμποροι, μπεκρήδες και θρησκοκληπτες κυράτσες. Όπως και σήμερα δηλαδή. Αυτό το βιβλίο είναι ακόμη και θα είναι για πάντα η Βίβλος μου, το Κομμουνιστικό Μανιφέστο μου.

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΜΑΡΙΝΟΣ

ιστορικός τέχνης και εμμελητής εκθέσεων

Η «Σημειολογία» του Ουμπέρτο Εκο

Το αγαπημένο βιβλίο των μαθητικών μου χρόνων ήταν η δωδεκάτομη εγκυκλοπαίδεια «Γεια σας, παιδιά» (εκδ. Αυλός, 1982), γιατί τα είχε όλα και σε ταξίδευε παντού. Το «Λεξικό του Ηλίου», που κληρονόμησα από τον παππού, το ξεφύλλιζα αραιά και πού, γιατί το χαρτί μύριζε άσχημα, αν και η δύσκολη γλώσσα του μου κινούσε το ενδιαφέρον. Στο γυμνάσιο μου ήρθε

ο ουρανός σφοντύλι όταν η καθηγήτρια Φιλολογικών μου έκανε δώρο το «Η σημειολογία στην καθημερινή ζωή» του Umberto Eco (εκδ. «Μαλλιάρη-Παιδεία», 1988). Για έναν δεκατετράχρονο που του άρεσε το γράψιμο και περνούσε ώρες βλέποντας MTV και αθλητικές μεταδόσεις, το βιβλίο αυτό ήταν μεγάλο σοκ. Κατ' αρχάς, ο Eco μου έμαθε τι σημαίνει κριτική σκέψη. Μου έμαθε επίσης γιατί πρέπει να δυσπιστούμε απέναντι στη γλώσσα και στις ειδήσεις, και να μην καταπίνουμε αμάσητη την οποιαδήποτε πληροφορία. Εκεί πρωτοδιάβασα οξυδερκείς αναλύσεις για την τέχνη και τους καλλιτέχνες, για τα mass media, τα σημεία και τους μύθους, τη βία και την πορνογραφία, για την επονομαζόμενη «κουλουτούρα». Σήμερα σπανίως θα ανατρέξω στον Eco, για τους ίδιους λόγους που δεν θα βάλω να ακούσω έναν δίσκο των Doors ή των Sonics, που αποτελούσαν το σάουντρακ εκείνων των αναγνώσεων. Το βιβλίο αυτό όμως κατέχει μια ιδιαίτερη θέση στη βιβλιοθήκη μου και στην καρδιά μου.

ΛΙΝΑ ΝΙΚΟΛΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

σικουργός

«Ο βίος του Ισμαήλ Φερίκ Πασά»

«Ο βίος του Ισμαήλ Φερίκ Πασά» της Ρέας Γαλανάκη είναι ένα από τα βιβλία που ξεχωρίζω. Πρόκειται για μία ιστορία που έχει στο κέντρο της έχει δύο αδέρφια, τα οποία την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αιχμαλωτίζονται. Χωρίζουν οι ζωές τους και βρίσκονται και οι δύο μακριά ο ένας απ' τον άλλον. Μου άρεσε πολύ γιατί λογοτεχνικά η Ρέα Γαλανάκη είναι αριστουργηματική, μάστορας μεγάλος στη γραφή της. Βεβαίως και γιατί πρόκειται για μία συγκλονιστική ιστορία. Ο Ισμαήλ Φερίκ – ο μικρότερος από τα δύο αδέρφια – αιχμαλωτίζεται πηγαίνει στην Αίγυπτο και αλλάζει θρησκεία. Αρκετά χρόνια αργότερα, επιστρέφει στη γενέτειρά του την Κρήτη ως αρχηγός πια του αιγυπτιακού στρατού για να καταστείλει την επανάσταση του 1866. Ο αδερφός του από την άλλη ήταν εκείνος που χρηματοδοτούσε την επανάσταση από την Αθήνα. Με συγκίνησε βαθιά και παρακολούθησα με ενδιαφέρον τον ψυχισμό, τις στιγμές αυτές του τρομερού ξεριζώματος των δύο παιδιών, τα οποία μέσα σε μια στιγμή αλλάζουν δρόμους. Αυτό το βιβλίο περιέχει το τραγικό, το οποίο δεν σταμάτησε τη ζωή, αλλά έχει ενδιαφέρον να δούμε πώς διαμόρφωσε τις ζωές τους.

ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΤΡΑΜΠΟΥΛΗΣ

εμμελητής εκθέσεων, μεταφραστής

Το «Δεν άνθησαν ματαίως»

Το «Δεν άνθησαν ματαίως» είναι μια συλλογή υπερρεαλιστικών κειμένων και ντοκουμέντων που είχε ανθολογήσει η Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου και το συνάντησα πρώτη φορά καθώς τελείωνα το γυμνάσιο, στην ηλικία που ξεκινούσε η σταδιακή μύηση στον κόσμο των ενηλίκων. Σε μια ηλικία που ακόμη τα παιδικά αναγνώσματα διατηρούσαν τη μυθική τους αχλύ, το «Δεν άνθησαν ματαίως» απελευθέρωσε τη γλώσσα από τη γραμμική αφήγηση, συνέστησε μια καινούργια λαμπερή πινακοθήκη ηρώων, τον Αντρέ Μπρετόν, τον Ιβάν Γκολ, τον Πωλ Ελύαρ, χάρισε καθαρή αποσπασματικότητα και διασάλευσε την παιδική τάξη, καθαγίασε την έκρηξη της εφηβείας με το λυτρωτικό σουρεαλιστικό σκάνδαλο. Δεν ήταν σαφές τότε αλλά η ανθολόγηση της Μάτσης Χατζηλαζάρου ή του Επαμεινώνδα Γονατά ήταν το πρώτο ρήγμα στις δεσποζουσες φωνές του Ελύτη ή του Εμπειρικού του νεοελληνικού κανόνα που ωστόσο περιλαμβάνονταν κι εκείνο στο βιβλίο. Δεν είναι βέβαια ότι καταλάβαινα κάθε στίχο της Αραβαντινού «Στιλπνή, ομαλή, στίλβουσα, γνωρίζω την επιφάνεια αντικειμένων στην αβέβαιη πορεία του Νότου» ή του Ν.Γ. Πεντζίκη «τα γράμματα, μέσα στην ερημιά που βρισκόμεν, μου δίνουν πατέρα», όμως η καταστροφή του νοήματος στην εφηβεία έχει μεγαλύτερη αξία από την ανακάλυψή του. Παρ' όλα αυτά, δεν νομίζω πως ήταν το βιβλίο αυτό καθαυτό που αποτέλεσε αποκαλυπτική εμπειρία: ήταν ακόμη περισσότερο η ανακάλυψή του εντός μιας διαδικασίας ωρίμανσης, ότι το διάβασα φανερά και κρυφίως, όπως κάνουν οι έφηβοι, ότι το ξαναδιάβασα και

το συζήτησα με τους άλλους μυημένους συμμαθητές και φίλους, ότι το αντάλλαξα και το έφερα σπίτι, ότι ήταν μέρος ενός πλέγματος σχέσεων.

ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΛΙΤΗ

γλύπτρια, καθηγήτρια της Ανωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών

Το «Εγκώμιο της σκιάς»

Η ακόρεστη δίψα μου για τη δημιουργία εικόνων, προερχόμενες από το διάβασμα βιβλίων, οι οποίες με μεταφέρουν σε κόσμους παράδοξους, αλλόκοτους και ανεξίτηλους στη μνήμη, έχει ως αποτέλεσμα το χάρισμα του δώρου των μοναδικών στιγμών γαλήνης, των τρυφερών συναισθημάτων και της γνώσης. Ένα τέτοιο βιβλίο το οποίο έχει επηρεάσει τη σκέψη μου και το θεωρώ αξεπέραστο είναι το «Εγκώμιο της σκιάς» (1933), του Junichiro Tanizaki, των εκδόσεων Αγρας (α' έκδ. 1992). Κατά την άποψή μου θεωρώ ότι είναι το εγκώμιο της ομορφιάς του ιαπωνικού πολιτισμού και ευρύτερα της ανατολικής τέχνης. Με το έργο του αυτό ο Τανιζάκι καταθέτει, χωρίς κανένα θεωρητικό στεγανό, τις αξίες της αισθητικής στην ιαπωνική τέχνη και στις πρακτικές της καθημερινότητας. Με θαυμαστό λόγο, ως βαθύς μελετητής και γνώστης της ιαπωνικής λογοτεχνίας, περιγράφει την ομορφιά της σκιάς και του ομιχλώδους, τα οποία είναι κυήματα του σκότους, καθώς και της ασάφειας η οποία είναι αμυδρή και ονειρική, παραθέτοντας την αντίθεση που υπάρχει με το αντικείμενο της δυτικής ομορφιάς, που αυτό πρέπει να γυαλιστεί και να λάμψει προκειμένου να βγει προς παρουσίαση και χρήση. Αναφέρεται επιπροσθέτως και στις αξίες του μισοσκόταδου, της σκοτεινής πατίνας και του ίχνους που αφήνει ο χρόνος, συνδέοντάς το με τα ευγενή αισθήματα της μετριοπάθειας, της νηφαλιότητας, της λεπτότητας, της μοναχικότητας και της καλαισθησίας τα οποία αντιμάχονται κάθε τι που επιδεικνύεται, υποστηρίζοντας ότι η ομορφιά είναι δυσδιάκριτη. Ο Τανιζάκι με το «Εγκώμιο της σκιάς» καταθέτει ένα αγαπητό και γνωστό στους Ιάπωνες ξεχωριστό λογοτεχνικό είδος πρόζας με ελεύθερο πνεύμα και ποιητική διάθεση καταφέροντας να μετατρέψει τη σκιά, με υπαινικτική γοητεία, σε μαγικές εικόνες. Η εξαιρετική μετάφραση από τα ιαπωνικά στα ελληνικά είναι του Παναγιώτη Ευαγγελίδη.

ΝΙΚΟΛΑΣ ΓΙΑΤΡΟΜΑΝΩΛΑΚΗΣ

γενικός γραμματέας Σύγχρονου Πολιτισμού, υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού

«The queer art of failure»

Σε μία κοινωνία που αντιμετωπίζει όλες τις πτυχές της ζωής με όρους επιτυχίας και αποτυχίας, το να είσαι γκέι, λεσβία, τρανς θεωρείται αποτυχία: Αποτυχία να ακολουθήσεις τη νόρμα, το «φυσιολογικό», αποτυχία να έχεις μια κοινά αποδεκτή ζωή, ρίσκο για την υγεία σου, την υπόληψή σου και την επαγγελματική σου ζωή. Η ταυτότητά σου κρίνεται διαρκώς. Θεωρείται ότι είναι μια «επιλογή» για την οποία θα πρέπει να θυσιάσεις αρκετά: Μια καθημερινότητα χωρίς bullying, το να σε παίρνουν στα σοβαρά, την ευκαιρία να γίνεις γονιός, τη δυνατότητα να έχεις μια καριέρα στον τομέα που επιθυμείς, τις φιλοδοξίες σου ή, εναλλακτικά, το να είσαι ο εαυτός σου. Στο βιβλίο «The queer art of failure» (Duke University Press, 2011), ο Jack (Judith) Halberstam, καθηγητής στο Columbia, προσφέρει μια άλλη οπτική: Αντί να αξιολογούμε τις ζωές μας βάσει αυτών των όρων, ας επαναξιολογήσουμε τους ίδιους τους όρους. Ποια είναι στ' αλήθεια η επιτυχία και ποια η αποτυχία, ποιος τις ορίζει και τι μπορούμε να μάθουμε από τους «αποτυχημένους», «ασόβαρους» queer που συχνά βρίσκονται στο περιθώριο; Για έναν γκέι, ο οποίος ήθελε να μπει στην ελληνική πολιτική σκηνή χωρίς να κρύβεται, το αφήγημα αυτό ήταν απελευθερωτικό. Το βιβλίο γράφτηκε πριν δέκα χρόνια περίπου. Πολλά έχουν μεσολαβήσει έκτοτε. Η οικονομική κρίση, αλλά και πιο πρόσφατα η πανδημία, μας έχουν ωθήσει να αναθεωρήσουμε την έννοια της επιτυχίας και της αποτυχίας σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο. Το βιβλίο παραμένει λοιπόν επίκαιρο, καθώς η επιτυχία δεν είναι κάτι στατικό και αυταπόδεικτο.